

**WSZYSTKO,
CO TRZEBA WIEDZIEĆ!**

- geografia i historia jako fundament polityki
- federalizm tylko na papierze
- od demokratyzacji do autorytaryzmu Putina
- wojna i izolacja

**WYDAWNICTWO
UNIwersytetu
ŁÓDZKIEGO**

Brian D. Taylor

ROSYJSKA POLITYKA

Tłumaczenie Michał Słowikowski

ORIGINAL ENGLISH
LANGUAGE EDITION BY
OXFORD
UNIVERSITY PRESS

**> KRÓTKIE
WPROWADZENIE**

ROSYJSKA POLITYKA

> KRÓTKIE
WPROWADZENIE

WYDAWNICTWO
UNIWERSYTETU
ŁÓDZKIEGO

Brian D. Taylor

ROSYJSKA POLITYKA

Tłumaczenie Michał Słowikowski

ORIGINAL ENGLISH
LANGUAGE EDITION BY
OXFORD
UNIVERSITY PRESS

> **KRÓTKIE
WPROWADZENIE**

Łódź 2026

Tytuł oryginału: *Russian Politics: A Very Short Introduction*

Rada Naukowa serii *Krótkie Wprowadzenie*

Jerzy Gajdka, Ewa Gajewska, Krystyna Kujawińska Courtney
Aneta Pawłowska, Piotr Piotrowski Maciej Potz, Piotr Stalmaszczyk
Wojciech Woźniak

Redaktorzy inicjujący serii *Krótkie Wprowadzenie*

Urszula Dzieciatkowska, Agnieszka Kałowska-Majchrowicz

Tłumaczenie

Michał Słowikowski

Recenzja tłumaczenia

Olga Nadszakula-Kaczmarczyk, Andrzej Dudek

Redakcja

Damian Szandecki

Korekta techniczna

Wojciech Grzegorzczak, Anna Mateusiak

Skład i łamanie

Munda – Maciej Torz

Projekt okładki

Monika Rawska

Russian Politics: A Very Short Introduction was originally published in English in 2024. This translation is published by arrangement with Oxford University Press. Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego is responsible for this translation from the original work and Oxford University Press shall have no liability for any errors, omissions or inaccuracies or ambiguities in such translation or for any losses caused by reliance thereon.

© Oxford University Press 2024

© Copyright for this edition by Uniwersytet Łódzki, Łódź 2026

© Copyright for Polish translation by Michał Słowikowski, Łódź 2026

<https://doi.org/10.18778/8445-037-6>

Publikacja sfinansowana ze środków Wydawnictwa Uniwersytetu Łódzkiego

Wydane przez Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego

Wydanie I. W.11743.25.0.M

Ark. wyd. 7,2; ark. druk. 10,625

ISBN 978-83-8445-036-9

e-ISBN 978-83-8445-037-6

Paperback ISBN Oxford University Press 9780197516027

Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego

90-237 Łódź, ul. Jana Matejki 34A

www.wydawnictwo.uni.lodz.pl

e-mail: ksiegarnia@uni.lodz.pl

tel. 42 635 55 77

Dla Anatola i Luciana

Spis treści

Spis ilustracji	9
Przedmowa do polskiego wydania	11
Podziękowania	15
Wstęp	17
1. Rządzenie największym państwem świata	21
2. Siła, status, wielkość	43
3. Gra w nadrabianie zaległości w gospodarce	65
4. Nieudany eksperyment z demokratycznym konstytucjonalizmem	87
5. Wieczne państwo, zmieniające się społeczeństwo	109
6. Carowie i dworzenie	131
Bibliografia	151
Polecane lektury	159
Indeks	165

Spis ilustracji

1.	Mapa Rosji i jej sąsiadów po 1991 roku	33
	Na podstawie: Timothy J. Colton, <i>Russia: What Everyone Needs to Know</i> , Oxford University Press, New York 2016	
2.	Mapa Federacji Rosyjskiej, 2024 rok	34
	Na podstawie: Timothy J. Colton, <i>Russia: What Everyone Needs to Know</i> , Oxford University Press, New York 2016	
3.	Wykres obrazujący, jaki odsetek globalnej populacji i globalnej gospodarki w ciągu ostatnich 300 lat stanowiła ludność i gospodarka Rosji	51
	Na podstawie: Brian D. Taylor, <i>The Code of Putinism</i> , Oxford University Press, New York 2018	
4.	Budynki mieszkalne w Dnieprze w Ukrainie zniszczone przez rosyjski pocisk, 22 stycznia 2023 roku	61
	rospoint/Shutterstock	
5.	Rosyjski żołnierz daje pieniądze starszej kobiecie żebrzącej na Placu Czerwonym, 1998 rok	76
	Yuri Kochetkov/EPA/Shutterstock	
6.	Wykres przedstawiający wyniki gospodarcze Rosji od 1992 do 2022 roku	78
	Źródło danych: Bank Światowy	
7.	Prezydent Borys Jelcyn opuszczający Kreml 31 grudnia 1999 roku po złożeniu rezygnacji i przekazaniu władzy premierowi Władimirowi Putinowi	100
	www.kremlin.ru	

8. Władimir Putin jeżdżący konno podczas wakacji na Syberii,
sierpień 2009 roku 122
Alexsey Druginyin/AFP via Getty Images
9. Zespół Pussy Riot na Placu Czerwonym, styczeń 2012 roku 126
REUTERS/Denis Sinyakov
10. Prezydent Władimir Putin na spotkaniu z rosyjską Radą
Bezpieczeństwa w przededniu pełnoskalowej inwazji
na Ukrainę, luty 2022 roku 138
www.kremlin.ru

Przedmowa do polskiego wydania

Książka Briana D. Taylora *Rosyjska polityka* z serii Krótkie Wprowadzenie prezentuje wiedzę na temat Rosji, którą Autor – posiadacz imponującego dorobku naukowego – zgromadził w ciągu ponad 20 lat badań. W trakcie swych studiów szczególną uwagę poświęcał rosyjskim strukturom siłowym, takim jak wojsko i policja, elitom politycznym czy w końcu „putinizmowi” – politycznemu fenomenowi, będącemu kolejną inkarnacją rosyjskiej autokracji; konserwatywnemu, populistycznemu i spersonalizowanemu. *Rosyjska polityka* jest zarazem świadectwem wysokich umiejętności Taylora w zakresie popularyzowania nauki – stanowi bowiem przykład, jak klarownie i zwięźle dzielić się wiedzą ekspercką z czytelnikiem, nie popadając w banał i uproszczenia.

Choć w polskim piśmiennictwie historycznym i politologicznym nie brakuje doskonałych, erudycyjnych opracowań poświęconych współczesnej Rosji, żadne, jak czyni to *Rosyjska polityka* Taylora, w sposób jednocześnie zwarty i wyczerpujący nie mierzy się skutecznie z wyzwaniem „zrozumienia” Rosji. Kontynuuje on tradycję interpretowania logiki rozwoju rosyjskiej polityki z uwzględnieniem uwarunkowań strukturalnych, jak położenie geograficzne, klimat, zasoby naturalne, historia, które tragicznie ją determinują.

Rosyjska polityka pisana była z perspektywy pełnoskalowej agresji na Ukrainę, Taylor dość wyraźnie wskazuje na niematerialne i materialne przyczyny mające wpływ na podjęcie tej brzemiennej w skutkach decyzji. Lektura książki dostarcza szeregu istotnych wskazówek, które pozwalają nie tylko zrozumieć

przyczyny wojny, ale także pojąć, dlaczego nie widać jej końca. Wpisuje się ona w toczącą się dyskusję, czy wojnę można było przewidzieć i jej zapobiec, a także co zrobić, by ją zakończyć i, co chyba najważniejsze, czy wygaszenie walk w Ukrainie i wynegocjowanie porozumienia pokojowego oznaczać będzie kres agresywnej, rewanżystowskiej polityki Rosji w regionie Europy Środkowej i Wschodniej. Choć Taylor nie wyklucza pozytywnych zmian mogących mieć miejsce w Rosji, oznaczających odejście od autorytarnej formy rządów, warunki, które musiałyby zostać spełnione, są trudne do wyobrażenia.

Korzenie wojny tkwią głęboko w historii Rosji, lądowego modelu imperium, gdzie granica między centrum a peryferiami (koloniami) jest pozbawiona fizycznej i zarazem psychologicznej bariery w postaci mórz i oceanów, stosunku władców Rosji do narodu ukraińskiego, któremu odmawia się prawa do samodzielnego istnienia (zdaniem Putina „Rosjanie i Ukraińcy – to jeden naród, jedna całość”) i niepodległej Ukrainy, traktowanej jako „sztuczny twór”. Mityczne i misyjne myślenie ma w Rosji bardzo bogatą tradycję, poczynając od koncepcji „Moskwy jako Trzeciego Rzymu”, która owładnęła Iwana III. Jego dzieło „odzyskiwania ziem ruskich” kontynuuje Putin, próbując powstrzymać niepowstrzymany dryf Ukrainy ku Europie w obawie, że unicestwi to ostatecznie marzenia o zachowaniu resztek Związku Radzieckiego (odbudowie Imperium Rosyjskiego), mimo że nie istnieje on już od 35 lat.

Nie mniejsze znaczenie mają także osobiste fobie i pragnienia zemsty na narodzie ukraińskim, który „zawiódł” Władimira Putina, odrzucając narzucaną mu kandydaturę Wiktora Janukowycza na stanowisko prezydenta Ukrainy. Towarzyszą im poczucie zdrady i upokorzenia ze strony Zachodu (przede wszystkim Stanów Zjednoczonych, nieszanujących interesów narodowych Rosji) i lęk, że Ukraina stanie się nie tylko wysuniętą placówką NATO u granic Rosji, ale również źródłem egzystencjonalnego zagrożenia dla trwałości autokratycznego reżimu politycznego zbudowanego wokół osoby Putina. Pomarańczowa rewolucja, jak wiele innych prodemokratycznych wydarzeń

w Europie Wschodniej i na świecie, odbierana jest przez Putina jako inspirowana i finansowana przez Stany Zjednoczone, których długofalowym celem jest zniszczenie Rosji.

Kreśląc rys współczesnego reżimu politycznego Rosji, Taylor jednoznacznie wskazuje, że to jego cechy istotnościowe: wszechogarniająca dominacja państwa, systemowa korupcja, niemal totalna kontrola nad zatomizowanym i strauatyzowanym doświadczeniem okresu „smuty” lat 90. społeczeństwem, „wyrzebiony” pluralizm polityczny, „cyfrowy GUŁAG”, stanowią o pełnej swobodzie w decydowaniu przez jednego człowieka o losach milionów ludzi. System polityczny, który reprodukuje tradycyjny dla Rosji model cara, dworu i poddanych, nie ma bowiem żadnych mechanizmów powstrzymujących Putina (jako kolejne wcielenie cara Rosji) przed urzeczywistnianiem swoich ambicji i rozładowywania emocjonalno-psychologicznych potrzeb. Te zaś noszą cechy neurotycznego niepokoju, którym dzieli się z rosyjskim społeczeństwem.

Z punktu widzenia bezpieczeństwa Polski, znajdującej się w bezpośrednim polu zagrożenia ze strony militarnych i niemilitarnych form oddziaływania Rosji, każde źródło wiedzy i fragment informacji, który może pomóc zrozumieć przyczyny jej działań (nawet jeśli są one irracjonalne i szkodliwe dla niej samej), okazują się niezwykle cenne. Wiedza na temat natury współczesnego systemu politycznego Rosji, jego genezy i zasad funkcjonowania mieści się w gronie środków zapobiegania rozprzestrzenianiu się rosyjskich wpływów: propagandy i dezinformacji. Im więcej wiemy na temat rosyjskiej polityki, tym lepiej radzimy sobie z jej destruktywnymi wpływami, podważającymi wiarygodność porządku demokratycznego, zaufanie do instytucji państwa i ładu międzynarodowego opartego na wartościach liberalnych. To, co jest czytelne i zrozumiałe dla osób zajmujących się zawodowo Rosją, polityką i bezpieczeństwem międzynarodowym, nie musi być takie dla osób pozbawionych specjalistycznej wiedzy. Niedocenianie destruktywnych wpływów rosyjskiej maszyny informacyjnej jest jednym z najczęstszych błędów popełnianych przez elity polityczne państw Zachodu.

Rosyjska polityka Briana D. Taylora wpisuje się w nurt przeciwdziałania rosyjskiej wojnie informacyjnej, budowania informacyjnej odporności, dostarczając pogłębionej i rzetelnej wiedzy na temat współczesnej Rosji, w sposób przystępny tłumacząc przyczyny i metody jej działań na polu międzynarodowym, poprzez ukazanie ich strukturalno-procesualnego tła.

Taylor jest umiarkowanym optymistą co do przyszłości Rosji, mimo że patrzy na nią przez pryzmat wojny. Odrzuca – choć nie wprost – założenie, że Rosja jest skazana na „wieczne potępienie” i autokratyczną przyszłość. W rzeczywistości ilość zastrzeżeń i znaków zapytania dotyczących perspektywy zerwania z autokratyczną tradycją jest niewyobrażalnie wielka. Bodaj największym problemem stojącym na drodze zmian w Rosji jest kondycja rosyjskiego społeczeństwa, która ujawniła się w momencie rosyjskiej agresji przeciwko Ukrainie – zatอมizowane, zdepolityzowane, apatyczne i unikające konfrontacji z Lewiatanem nie było w stanie przeciwstawić się planom Kremla, a jedynie przeczekać, dostosować się do zaistniałej sytuacji. Część obserwatorów polityki rosyjskiej, socjologów i politologów formułuje druzgocąco oskarżycielskie sądy pod adresem rosyjskiego społeczeństwa, któremu zarzuca pasywny współudział w zbrodniach Kremla, wskutek odnajdywania siebie w starych autorytarnych schematach rządzenia i agresji zewnętrznej. Impuls zmian, tak jak w większości przypadków rewolucyjnych wydarzeń w historii Rosji, musi więc przyjść z góry i wstrząsnąć rosyjskim społeczeństwem. Nic jednak nie wskazuje, byśmy szybko doczekali się jakościowych zmian w rosyjskiej polityce, a wraz z nimi końca wojny. Jeśli bowiem rosyjskie elity (dworzenie) nie dojrzały do sprzeciwu wobec woli cara w momencie wybuchu wojny i/lub kiedy plan błyskawicznego zajęcia Kijowa nie powiódł się, dlaczego miałyby teraz zdecydować się na działanie?

Podziękowania

Podziękowania dla Golfo Alexopoulou, Renée de Nevers, Marii Lipman, Roberta Otto, Jamesa Richtera, Valerii Sperling i dwójki anonimowych recenzentów, którzy udzielili mi cennych uwag o wstępnej wersji rozdziałów tej książki. Dziękuję The Maxwell School na Uniwersytecie w Syracuse – za udzielenie urlopu naukowego, niezbędnego do rozpoczęcia tego projektu. Składam podziękowania Simonowi Saradzhyanowi i zespołowi Russia Matters z Kennedy School of Government, Uniwersytetu Harvarda oraz Xiaoxii Huang – za pomoc w przygotowaniu danych i wizualizacji do ilustracji 6. Wyrażam wdzięczność Julii Bychowskiej – za pomoc badawczą i redakcyjną, a Caroline Wazer – za przygotowanie indeksu. Dziękuję również Nancy Toff, Radzie Radojicic i reszcie zespołu Oxford University Press – za wiarę, jaką we mnie pokładano, prosząc mnie o napisanie tej książki i współpracując ze mną w trakcie jej powstawania. Napisanie „krótkiej” książki paradoksalnie może zająć bardzo dużo czasu.

Wstęp

Rosyjska polityka, podobnie jak polityka w każdym innym państwie, dotyczy dystrybucji wartości pomiędzy członków wspólnoty. Wspólnota ta musi określić zasady i ustalić system władzy w celu podejmowania decyzji. Instytucje polityczne – takie jak konstytucje, czy też procedury wyborcze w systemach demokratycznych – wyznaczają reguły gry członków społeczeństwa w trakcie ich udziału w konfliktach, formach współpracy i debaty o zasadach i zasobach. Mówiąc prościej, za Haroldem Lasswellem, amerykańskim politologiem, polityka dotyczy tego, „kto zyskuje, co zyskuje, kiedy i jak”.

W wielu krajach, także w Rosji, formalne zasady gry często nie są głównymi czynnikami kształtującymi politykę. Rosyjska polityka od połowy lat 80. została zdominowana przez wyraziste osobowości, takie jak Michaił Gorbaczow, Borys Jelcyn i Władimir Putin, którzy często zmieniali lub ignorowali formalne reguły gry, kiedy uznawali to za stosowne. Wpływowi liderzy polityczni byli źródłem dynamiki i zmian w obrębie systemu politycznego, w którym instytucje formalne były słabe, a normy podatne na naginanie lub łamanie.

Jednocześnie warto odnotować, że rosyjska polityka była przedmiotem oddziaływania większych, bezosobowych sił, takich jak geografia, która wpływa na pozycję Rosji w systemie stosunków międzynarodowych i gospodarczych, strukturę społeczną i jej zmiany. Te potężne czynniki generują przewidywalny rytm i ciągle wyzwania, z którymi się ona mierzy.

Znakiem rozpoznawczym rosyjskiej polityki niezmiennie pozostaje prymat państwa – zbiór instytucji politycznych i administracyjnych, które ustanawiają i egzekwują zasady oraz zapewniają porządek na określonym terytorium. Dla wielu, w tym dla obecnie rządzących w Rosji, wspomniany prymat jest fundamentalną cechą rzeczywistości politycznej, uznawaną za klucz do sukcesu państwa. Dla innych jest to niefortunny wzorzec relacji między państwem i społeczeństwem ukształtowany na przestrzeni wieków, który musi zostać przewyżniony, jeśli Rosja ma odnieść sukces w przyszłości.

„Zbiorowy Zachód” – Europa Zachodnia i Środkowa wraz z Ameryką Północną – odgrywa istotną rolę w historii i polityce Rosji. Zachód może być postrzegany jako źródło inspiracji i zagrożenia oraz jako rywal, który przez wieki nieustannie kształtował rosyjskie zachowania polityczne i idee.

Dziś Rosja wciąż mierzy się z konsekwencjami rewolucyjnych wydarzeń z przełomu lat 80. i 90. ubiegłego wieku, kiedy jedno państwo (Związek Radziecki) przestało istnieć, a narodziła się Rosja i 14 innych nowych państw. Kiedy dokonuje się rewolucja, porzuca się stare sposoby działania i postrzegania rzeczy i ustanawia się nowe w każdej dziedzinie – w muzyce, nauce, polityce państwa. Pomyślmy o tym, co uległo zmianie w ciągu tych kilku krótkich lat. Granice Rosji diametralnie różnią się od granic Związku Radzieckiego w XX wieku, a także granic Imperium Rosyjskiego w XVIII i XIX stuleciu. W związku z tym także liczba obywateli Rosji jest inna – znacznie mniejsza w stosunku do ogólnej liczby ludności świata i bardziej homogeniczna etnicznie niż wcześniej. Wśród ludzi zamieszkujących Rosję kształtuje się nowa tożsamość narodowa, czerpiąc, choć nie w całości, z jej dziedzictwa. Wielonarodowe imperium rozpadło się, a jego kluczowe państwo sukcesorskie wciąż stara się być spójnym i stabilnym wielonarodowym bytem politycznym.

Miejsce Rosji w świecie jest dziś odmienne w wyniku tej rewolucji i równoczesnego upadku imperium. Została ona zdegradowana do roli „wielkiego mocarstwa” po dekadach bycia „supermocarstwem”. Co więcej, owo supermocarstwo (Związek

Socjalistycznych Republik Radzieckich, ZSRR) stanowiło radykalną alternatywę w życiu gospodarczym i politycznym, wskutek instalacji systemu określanego mianem „socjalizmu” lub „komunizmu”.

System centralnego planowania państwowego socjalizmu został odrzucony na rzecz budowy systemu kapitalistycznego opartego na konglomeracie własności prywatnej i państwowej oraz integracji z rynkiem światowym. System polityczny zbudowany na zasadzie dominacji partii komunistycznej we wszystkich sferach życia społecznego ustąpił miejsca innej formie autorytaryzmu, która imituje demokrację i jak dotąd miała znacznie skromniejsze ambicje w zakresie kontroli społecznej w porównaniu ze Związkiem Radzieckim.

Wspomniana rewolucyjna transformacja znacząco wpływa na rosyjską politykę. Chociaż historia Rosji liczy wiele wieków, jej obecny, relatywnie nowy system polityczny odróżnia ją od państw, których granice i ustrój konstytucyjny przetrwały względnie niezmienione przez dużo dłuższy okres. Rosja miała jedynie dwóch przywódców od czasu utworzenia nowego państwa. Borys Jelcyn dokonał rzeczy fundamentalnych w dziele przezwyciężenia starego porządku i stworzenia nowego, ale ostatecznie jego kariera polityczna została przerwana przez niesprzyjający bieg wypadków. Jego następca, Władimir Putin, u progu swych rządów odegrał kluczową rolę w ustabilizowaniu nowego porządku politycznego, jednocześnie znacząco zmieniając jego cechy i zasady w większości kwestii. Wielu Rosjan nie widzi realnej alternatywy dla rządów Putina i wyraża mu wdzięczność za „podniesienie Rosji z kolan”. Z kolei jego rodzimi krytycy widzą raczej, że zbudował on skorumpowany system autorytarny, który pogrąża się w wewnętrznej stagnacji, a w sferze polityki zagranicznej jest coraz bardziej nieodpowiedzialny.

Rosyjsko-ukraińska wojna, która wybuchła w 2014 roku, a charakter pełnoskalowy i totalny przybrała w roku 2022, może okazać się dla Rosji wyzwaniem niemal równie brzemiennym w polityczne konsekwencje co upadek Związku Radzieckiego w roku 1991. Rosja stała się państwem jeszcze bardziej

represyjnym, a jej gospodarka weszła na wojenne tory. W świetle bezprawnych żądań Putina w stosunku do terytorium Ukrainy kształt jej granic stanął ponownie pod znakiem zapytania. Niektórzy wręcz uważają, że Rosja może rozpaść się, jeśli przegra tę wojnę.

Putin kiedyś opuści Kreml, ale jego odejście nie będzie wyrazem woli rosyjskiego narodu, a raczej politycznego przesilenia lub skutkiem sił natury. Nowy władca odziedziczy rzeczywistość pełną wyzwań. Kluczowy będzie powtarzający się w Rosji dylemat: Czy próbować rządzić Rosjanami jak poddanymi czy też sprawować władzę w porozumieniu i w interesie ludzi traktowanych jak obywatele?